

MEMÒRIA DEL SEGUIMENT ARQUEOLÒGIC ALS
JARDINS DE LA PLAÇA EMILI VENDRELL.

BARCELONA. Codi : 114/01

RAFEL DEHESA i CARREIRA

ÍNDEX

- 1. INTRODUCCIÓ**
- 2. MARC GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC**
- 3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS**
- 4. METODOLOGIA DE TREBALL**
- 5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS**
- 6. CONCLUSIONS**
- 7. REPERTORI ESTRIGRÀFIC**
- 8. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA**
 - 8.1. Planimetria**
 - 8.2. Fotografies**
- 9. BIBLIOGRAFIA**

1. INTRODUCCIÓ

El present control arqueològic es va dur a terme arran d'uns moviments de terres que s'havien de realitzar a la Plaça d'Emili Vendrell (situada a confluència dels carrers de Joaquim Costa i de Peu de la Creu) per tal d'acondiconar la plaça i crear un espai ajardinat (**Fig. 1**).

La intervenció va consistir en l'obertura d'una rasa d'1 metre d'amplària i 2,5 m. de profunditat, que discorria paral·lela al carrer de Joaquim Costa i a uns 5 m. de distància de la façana de l'edifici situat a la mateixa plaça. A cada extrem de dita rasa hi anaven dues arquetes de 70 x 70 cm. i 2,80 m. de profunditat.

A part de la rasa també s'havia de realitzar un sondeig de 2 x 2,70 m. de grandària i 1,80 m. de profunditat a la cantonada nord/oest de la plaça (**fig. 2**).

La **Secció d'Arqueologia Urbana de l'Ajuntament de Barcelona** va creure necessària la supervisió arqueològica de tots aquests treballs, degut a la possible existència d'estructures arqueològiques d'època moderna i medieval en el subsòl. Per aquest motiu, dita secció d'Arqueologia Urbana de l'Ajuntament de Barcelona acordà la contractació de l'empresa **ÀTICS S.L.** per dur a terme el control arqueològic de l'obra, sota la direcció tècnica de **Rafael Dehesa i Carreira**.

Dita intervenció es dugué a terme entre els dies 22 i 31 d'Octubre del 2001.

2. MARC GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC

La plaça d'Emili Vendrell es troba ubicada a la part nord/est de l'antic perímetre enmurallat de Barcelona, dins de l'actual barri del Raval (Barcelona, Barcelonès). La ciutat actual es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme

és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola (que culmina a 512 m. al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

El Barcelonès comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut per serra de Collserola, o sigui, entre els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs, respectivament, s'encaminen a la mar. Desde el punt de vista de la morfologia, és fàcil identificar, al Barcelonès, dues grans unitats: Collserola i el Pla de Barcelona, que és a on s'ubica la ciutat de Barcelona, i per tant és aquella unitat morfològica que ens interessa.

El Pla de Barcelona és limitat per la Serralada de Collserola, i a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc (173 metres) que és el punt més elevat, pels turonets dels Ollers, del Tàber, de les fazies, de la Bota, etc. fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la ciutat vella i l'eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal.lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al.luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels delstes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *tuorns arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaió i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS

A partir de mitjans del segle XIV el Raval és una de les àrees de Barcelona que sofreix una important urbanització. El triangle que formen els carrers Hospital, del Carme i la Rambla és un dels que es densificarà més ràpidament. Entre els segles XV i

XVII l'actual barri del Raval desenvolupava unes funcions heretades de l'Edat Mitjana quant al segle XIII el creixement de la ciutat havia obligat a construir un segon circuit de muralles que prenién la Rambla com a límit, quedant, aquest barri, fora d'elles. No serà fins ben entrat el segle XV que quedarà definitivament tancat. Des d'aleshores el barri es caracteritzarà per la pobresa ja que s'hi instal·len viudes caracteritzades pel seu escàs poder econòmic, pagesos, i també s'hi instal·laren *oficis considerats poc dignes*¹.

No obstant durant l'època moderna s'hi instal·laren alguns oficis com per exemple els terrissers. Així mateix la ciutat viurà una gran expansió conventual que té el seu màxim apogeu entre els segles XVI i XVII, coincidint amb l'impuls de la Contrareforma. El Raval serà un dels barris més afectats per aquesta nova onada constructiva. El Carrer del Carme veurà com afloren aquests tipus de construccions així com és consoliden els existents. A l'angle que forma aquest carrer amb la Rambla s'hi situava el Convent del Jesuïtes, a l'alçada de l'Hospital el convent del Carme i just enfront el convent de Mínimes, a la confluència amb la Riera Alta si instal·laren les Monges Caputxines, i finalment el Convent de les Gerònimes a l'extrem est de carrer².

El segle XVIII es comença a definir el Raval com una gran àrea on destaquen els grans edificis religiosos, horts tan dels convents com de particulars, noves construccions de dimensions intermèdies i cases grans que s'edificaran des de la perifèria en vials com els del Carrer Hospital i del Carme.

La proximitat de construccions tan importants com l'antic Hospital de la Santa Creu i el Convent del Carme que daten del segle XIV i XV justificaven, també una intervenció que pogués posar de relleu algunes estructures contemporànies d'aquest període.

Durant els mesos d'octubre i novembre de 1999 es va dur a terme una actuació arqueològica a la zona coneguda com Pla Central del Raval compresa entre els carrers Sant Jeroni, Sant Antoni de Pàdua, Cadenes i Hospital (FLORENSA, 2001). En aquesta

¹ Miró, N. 1999. *Excavació de les voltes de la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya, antic Hospital de la Santa Creu, Barcelona. Actes del I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya*. ACRAM. Igualada

² Garcia, A i Guàrdia, M. 1986. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Fig.45. Ed. La Magrana. Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona.

intervenció es van localitzar restes del bronze inicial al sud de l'àrea intervinguda així com estructures medievals a partir del segle XV. Al sector nord, el que queda més propera la plaça d'Emili Vendrell, es van documentar restes romanes i medievals, constatant-se la ocupació i edificació de la zona a partir dels segles XVII i XVIII.

4. METODOLOGIA DE TREBALL

El sistema de treball utilitzat en l'obertura i control de la rasa de la Plaça d'Emili Vendrell va ser l'habitual en aquest tipus d'intervencions i va consistir en combinar l'excavació mecànica de la rasa amb una màquina retroexcavadora amb l'excavació i neteja manual de les estructures exhumades. Dita maquinària va ser facilitada per l'empresa **VIAS**, així com dos obrers de la mateixa empresa que controlaven les obres en tot moment.

En tots els casos la metodologia emprada s'inspira en el mètode de registre proposat per E. Harris (Harris, 1975, 1977, 1979), que distingeix cada nivell i estructura apareguts, definint-los com a unitat estratigràfica (**u.e.**). S'ha identificat doncs cada nivell i estructura, donant-los un número diferenciados a cadascun d'ells, que immediatament s'ha enregistrat en una fitxa. A més, s'ha efectuat una documentació planimètrica, que inclou l'aixecament topogràfic de les restes , i fotogràfic de les diverses estructures i nivells descoberts al llarg de la intervenció.

El material arqueològic recollit durant aquests treballs, ha estat rentat mecànicament, i posteriorment cada peça es va siglar, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (en aquest cas **114/01**). Posteriorment es va fer l'inventari de tot el material per unitats estratigràfiques. Aquelles peces considerades preferents, és a dir, aquelles que tenien una decoració o una forma important, serien dibuixades i rebrien un número propi. Tot el material, en el cas de que n'aparegués es dipositaria a la **Secció d'Arqueologia Urbana de l'Ajuntament de Barcelona**, en el magatzem que dita Secció disposa a la zona Franca.

5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

Els treballs s'iniciaren el dia 22 d'octubre amb el rebaix de 50 cm. en tota la superfície de la Plaça Emili Vendrell. Paral·lelament al rabaix d'aquests 50 cm., es procedí, també al picat de les estructures de formigó que impedièn la realització de la rasa. En aquest rebaix només hi aparegué un nivell de runa (U.E. 1), format bàsicament per totxana moderna, que s'hi havia abocat per tal d'aconseguir un terraplanament de la plaça. Coberts per aquest nivell de runa, aparegueren tres pilars (U.E. 2) de formigó que feien de contrafort de l'edifici contigu del C/ Peu de la Creu. Es tractava de tres pilars paral·lels a la línia de façana, a 4 metres aproximadament de la mateixa. Aquests pilars tenien unes mesures de 1'5 m. x 1'5 m.

Paral·lel a l'arqueta anterior de la font, s'obrí un sondeig on s'havia d'instal·lar el dipòsit per tal de regular el fluxe d'aigua de la font. Aquest sondeig amidava 2 m. x 2 m. i 1'80 de profunditat. Els resultats arqueològics d'aquest sondeig foren negatius. De fet, el sondeig s'obrí paral·lel a la pantalla de formigó de l'antiga arqueta. En aquest sondeig tant sols i poguerem apreciar l'existència de dos estrats, ambdòs argilosos, un de color marró fosc (U.E. 4) i un d'argiles vermelloses (U.E. 5). Cal destacar l'absència de material arqueològic en els dos estrats.

Un cop rebaixat el terreny i efectuat el sondeig on s'hi havia de construir la nova arqueta de la font, es va procedir a l'obertura de la rasa. Aquesta, com ja s'ha dit, mesurava 1 metre d'amplada i havia d'aconseguir una fondària de 2'5m. Les restes aparegudes durant l'obertura de la rasa foren sobretot murs de contraforts d'una finca que devia ocupar l'espai actual de la Plaça d'Emili Vendrell. A uns 50 centímetres de fondària aparegueren tres murs (U.E.6-7-8) de blocs rectangulars, de pedra granítica unida amb un morter de calç de color groguenc. Aquests murs tenien una amplada de 50 cm. i conservaven entre tres i quatre filades. Tots ells presentaven una solera o fonamentació de pedruscall unit, també amb el mateix morter de calç groguenc.

Paral·lels a aquests murs, (s'ha de fer esment que totes les restes d'estructures apareixien en perpendicular a la direcció de la rasa) n'aparegueren dos de cronologia més moderna. L'aspecte d'aquests dos murs diferia dels anteriors, sobretot en que el morter de calç que unia els blocs de pedra granítica era de color blanc.

S'ha de dir, també que totes les estructures exhumades durant el seguiment, apareixien retallades en un estrat d'argiles vermelles, molt netes en les quals no fou possible recuperar cap tipus de material ceràmic, cosa que dificulta enormement la datació d'aquestes estructures. Tant sols es pogueren recuperar uns quants fragments de fauna, tot i que molt escadussers i que no foren recollits.

Per finalitzar, cal dir que l'aparició d'aquestes estructures no va impedir la col·locació dels serveis previstos en el projecte de l'obra, ja que quant fou necessari es minaren les restes dels murs per tal de fer-los passar per sota d'aquests.

6. CONCLUSIONS

Les restes aparegudes durant el seguiment de l'obertura d'una rasa a la Plaça d'Emili Vendrell han estat molt escadusseres.

Les estructures exhumades durant les obres pertanyen, sens dubte, als fonaments d'una construcció que devia ocupar l'espai de l'actual plaça d'Emili Vendrell. L'absència de material ceràmic en les argiles associades a aquestes estructures dificulta la seva ubicació en un moment històric determinat. Malgrat això, i tenint present l'evolució històrica del barri del Raval podem arribar a determinar a quin període pertanyen aquestes restes.

Serà sobretot a partir de mitjans del segle XIV quan el barri del Raval sofreix una important urbanització. El triangle que formen els carrers Hospital, del Carme i la Rambla és un dels que es densificarà més ràpidament. Entre els segles XV i XVII l'actual barri del Raval desenvolupava unes funcions heretades de l'Edat Mitjana quant al segle XIII el creixement de la ciutat havia obligat a construir un segon circuit de muralles que prenien la Rambla com a límit, quedant, aquest barri, fora d'elles. No serà fins ben entrat el segle XV que quedarà definitivament tancat.

No obstant durant l'època moderna s'hi instal·laren alguns oficis com per exemple els terrissers. Així mateix la ciutat viurà una gran expansió conventual que té el seu màxim apogeu entre els segles XVI i XVII, coincidint amb l'impuls de la Contrareforma. El Raval serà un dels barris més afectats per aquesta nova onada constructiva. El Carrer del Carme veurà com afloren aquests tipus de construccions així com és consoliden els existents. A l'angle que forma aquest carrer amb la Rambla s'hi situava el Convent del Jesuïtes, a l'alçada de l'Hospital el convent del Carme i just enfront el convent de Mínimes, a la confluència amb la Riera Alta s'hi instal·laren les Monges Caputxines, i finalment el Convent de les Gerònimes a l'extrem est de carrer.

El segle XVIII es comença a definir el Raval com una gran àrea on destaquen els grans edificis religiosos, horts tan dels convents com de particulars, noves construccions de dimensions intermèdies i cases grans que s'edificaran des de la perifèria en vials com els del Carrer Hospital i del Carme.

És per aquestes raons, sobretot per el desenvolupament urbanístic i històric del barri del Raval, que creiem que hem de situar les estructures aparegudes a la Plaça d'Emili Vendrell, com les restes de les fonamentacions d'una casa de veïns o "d'escaleta", espais o elements tipològics constructius desconeguts, com les fabriques, fins a mitjans del segle XVIII i que apareixeran degut al creixement demogràfic i a la implantació de les primeres manufactures cotoneres a la ciutat.

7. BIBLIOGRAFIA

BOFILL, F de P.1941. **Cerámica barcelonesa de reflejo metálico**. A.B.M.A.B. Vol I Barcelona. Reed. En català per DEADELUS. **Ceràmica Catalana**.

GARRIGA I ROCA. **Quarteró de Garriga i Roca**. Plànol de Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

GARCIA, A. i GUARDIA, M. 1986. **Espai i societat a la Barcelona pre-industrial**. Ed. La Magrana. Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona.

MIRÓ,N 1999. *Excavació de les voltes de la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya, antic Hospital de la Santa Creu, Barcelona*. **Actes del I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna de Catalunya**. ACRAM. Igualada.

PADILLA J.I. I VILA J.Mª Coord. 1998. *Ceràmica medieval i post-medieval. Circuits productius i circuits culturals*. Publicacions UB. Barcelona.

TELESE, A 1991. **La vaixel·la blava catalana 1570-1670. Repertori, catalogació i proposta per la seva nomenclatura**. Carrera edició S.L.

V.V.A.A. 1972. **Enciclopèdia univèrsal il·lustrada, Europeo Americana**. Espasa-Calpe, S.A. Madrid

V.V.A.A. 1993. **Actes del III Congrés d'història de Barcelona**. Vol I i II. Ajuntament de Barcelona.

V.V.A.A. 1998. **Torre del Baró. Viladecans. Arqueologia. Monografies 4**. Diputació de Barcelona. Barcelona.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 1
Sector:	Fase:	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	ESTRAT		
DESCRIPCIÓ :	Nivell superficial de runa, totxana principalment. Apareixen diferents serveis en desús. Possiblement es tracta de la runa que es va fer servir per anivellar el solar.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a	
	Rebleix a	Es reblert per	
	Cobreix a 2	Es cobert per	
	Talla a	Tallat per	
	Es recolza a	Se li recolza	
	S'entrega a	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 2
Sector:	Fase:	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	ESTRUCTURA		
DESCRIPCIÓ :	Pilars de formigó que feia de contrafort de l' edifici contigu del c/ Peu de la Creu. . Aquest pilar ocupa tota la rasa. Per sota hi ha un mur construït de rajols, pedres i calç i que fa de paret d' una fossa sèptica.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a	
	Rebleix a	Es reblert per	
	Cobreix a	Es cobert per	1
	Talla a	Tallat per	
	Es recolza a	Se li recolza	
	S'entrega a	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 3
Sector:	Fase:	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	ESTRUCTURA		
DESCRIPCIÓ :	Pantalla de formigó de l' antiga arqueta que es veu en el perfil de la nova arqueta.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a	
	Rebleix a	Es reblert per	
	Cobreix a	Es cobert per	
	Talla a	Tallat per	
	Es recolza a	Se li recolza	
	S'entrega a	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 4	
Sector:		Fase:		Cronologia:
DEFINICIÓ :	ESTRAT			
DESCRIPCIÓ :	Nivell d' argiles de color marró fosc,s molt netes.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	5	Es cobert per	1
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 5	
Sector:		Fase:		Cronologia:
DEFINICIÓ :	ESTRAT			
DESCRIPCIÓ :	Nivell d' argiles vermelloses molt netes. Possible nivell natural.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	4
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 6	
Sector:		Fase:		Cronologia: Segle XVIII
DEFINICIÓ :	ESTRUCTURA			
DESCRIPCIÓ :	Mur format per carreus ben escairats units amb un morter calç grogenc.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	4
	Talla a	5	Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 7
Sector:	Fase:	Cronologia: Segle XVIII	
DEFINICIÓ :	ESTRUCTURA		
DESCRIPCIÓ :	Mur format per blocs rectangulars d'uns 19 cm. de llargària, units per un morter de calç de color groguenc.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a	
	Rebleix a	Es reblert per	
	Cobreix a	Es cobert per	4
	Talla a 5	Tallat per	
	Es recolza a	Se li recolza	
	S'entrega a	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 8
Sector:	Fase:	Cronologia: Segle XVIII	
DEFINICIÓ :	ESTRUCTURA		
DESCRIPCIÓ :	Mur format per blocs rectangulars d'uns 19 cm. de llargària, units per un morter de calç de color groguenc.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a	
	Rebleix a	Es reblert per	
	Cobreix a	Es cobert per	4
	Talla a 5	Tallat per	
	Es recolza a	Se li recolza	
	S'entrega a	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 9
Sector:	Fase:	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	ESTRUCTURA		
DESCRIPCIÓ :	Mur format per pedres calcàrees i totxo modern unides amb un morter de calç de color blanc.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a	
	Rebleix a	Es reblert per	
	Cobreix a	Es cobert per	1
	Talla a 5	Tallat per	
	Es recolza a	Se li recolza	
	S'entrega a 2	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE: 10
Sector:	Fase:	Cronologia: Segle XX
DEFINICIO :	ESTRUCTURA	
DESCRIPCIO :	Mur fomat per pedres calcàrees i totxo modern unides amb un morter de calç de color blanc. Funciona amb un pilar de formigó.	
MATERIAL DIRECTOR :		
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a	Es cobert per 1
	Talla a 5	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
S'entrega a 2	Se li entrega	

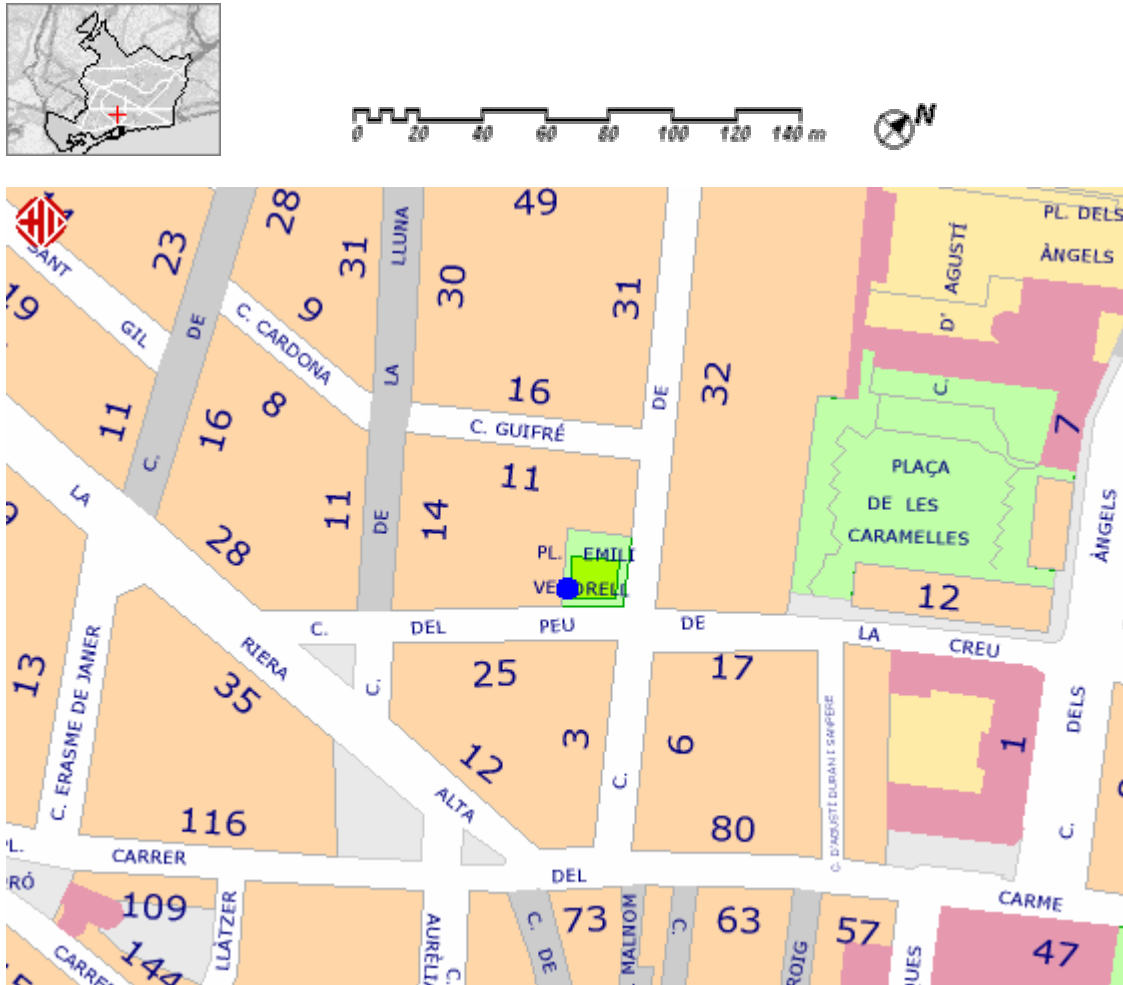

Fig. 1 : Situació de la Plaça d' Emili Vendrell.

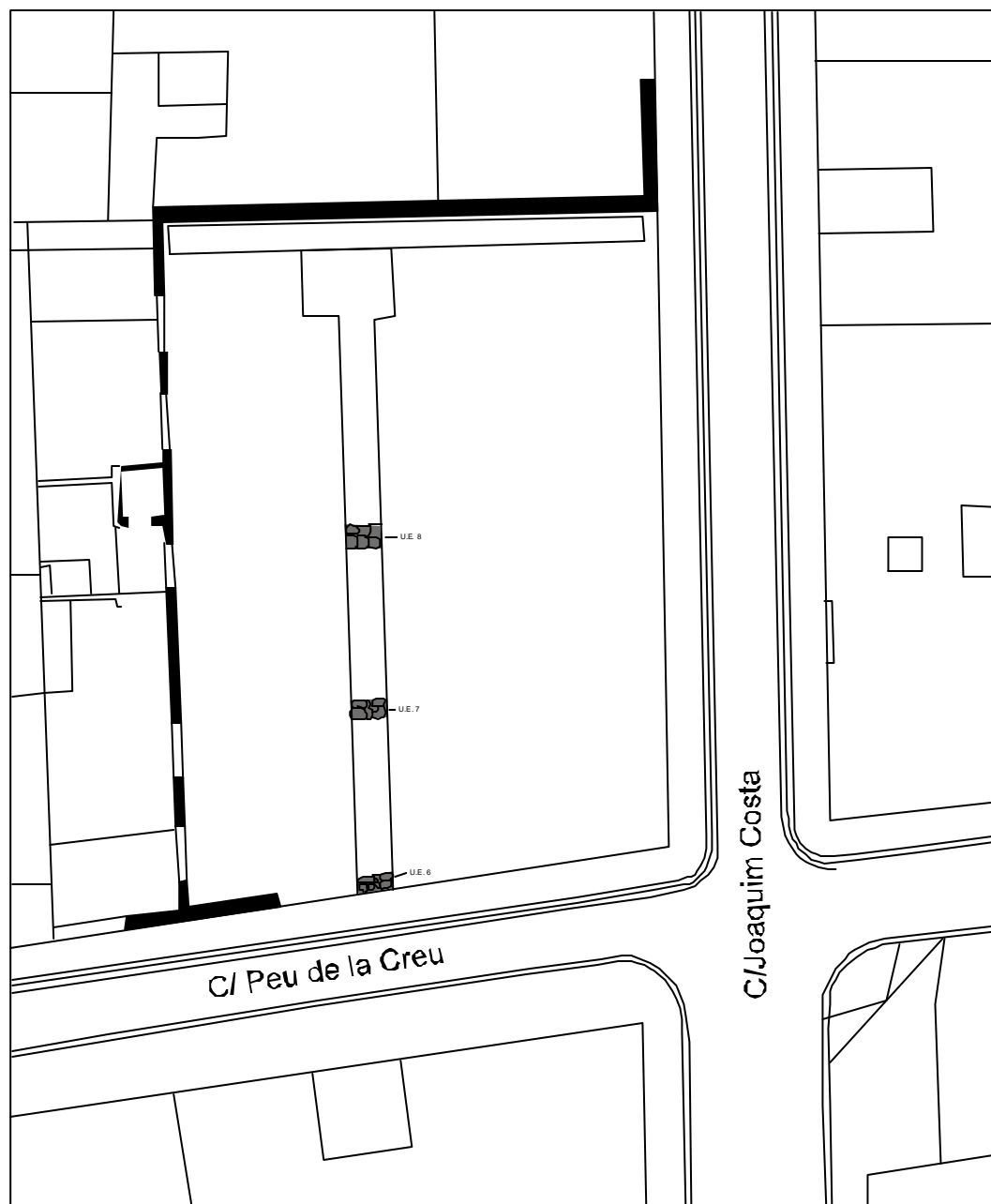

Fig. 3.- Planta de les estructures aparegudes al seguiment de màquines als Jardins d'Emili Vendrell. Escala 1:200

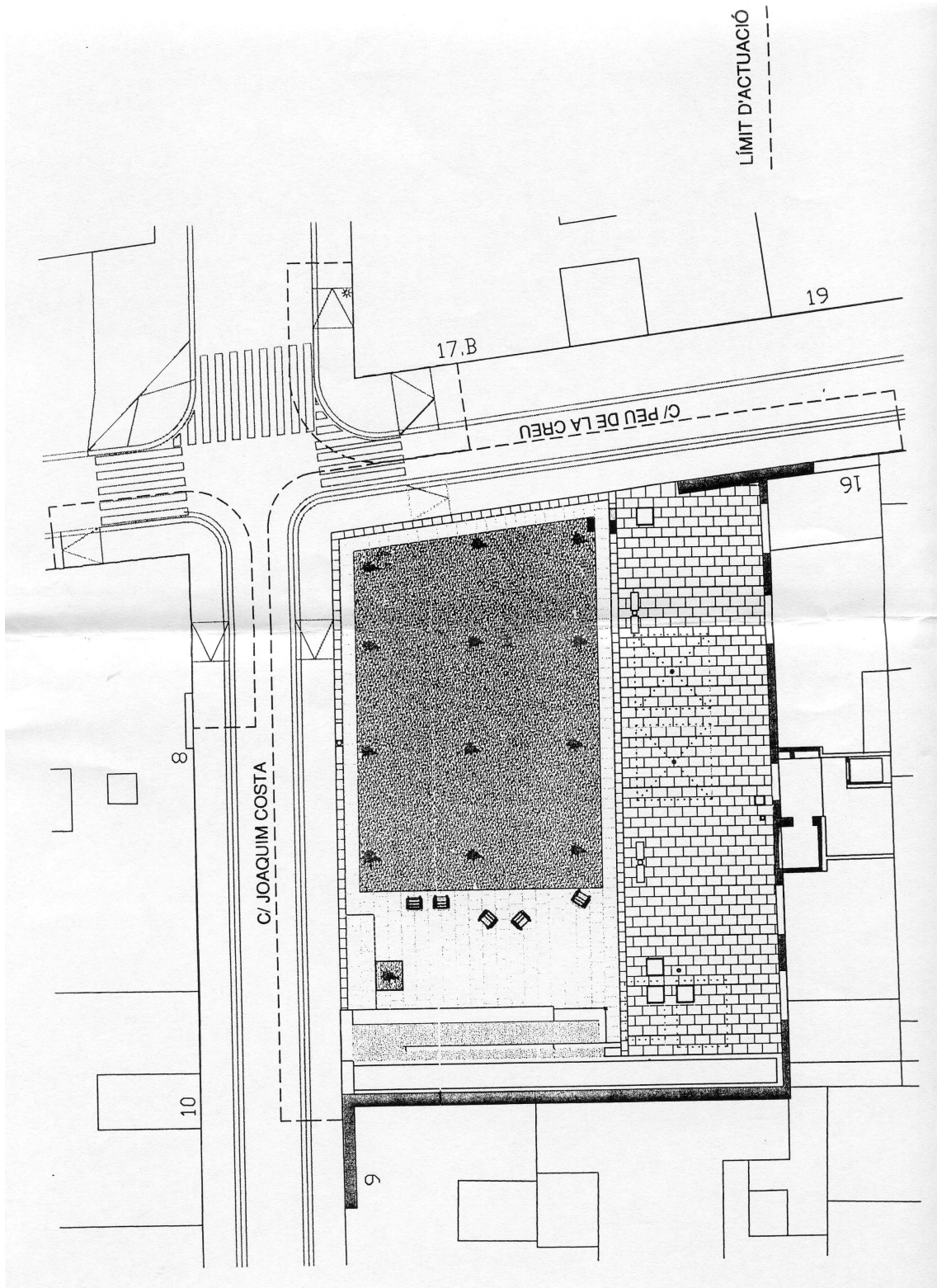

Fig.2: Situació de la intervenció. Escala 1/200.

Foto 1.- Detall de l'alçat del mur U.E. 6.

Foto 2.- Deltall de la planta del mur U.E. 7.

Foto 3.- Vista de les estructures U.E. 8 i U.E. 9.

Foto 4.- Detall del mur U.E. 10 que funciona amb un dels pilars de formigó.